

Skoleforhold i Heltborg for 250 år siden

Af Verner Præstgaard, Lunegårdsvej 33, Snedsted

Den 13. januar 1736 indførte Christian den 6. konfirmationen. Det skulle være hans nytårsgave til folket i anledning af 200-årsdagen for reformationen. Først efter at have bestået denne prøve i kristendom kunne man komme til Herrens bord. Altergang var tvungen, og en betingelse for at få pas, skudsmål og blive gift. Katekissation efter gudstjenesten slog ikke til som undervisning, der måtte mere til. Der skulle oprettes danske skoler. Der nedsattes en kommission, der den 10. december 1738 fremsendte sit forslag til forordning som skolevæsenet på landet i Danmark og Norge. Da var man allerede i gang flere steder. Biskop Thestrup fra Aalborg Stift var meget ivrig efter at fremme undervisning, og det samme var Broder Brorson, der i 1736 blev hans efterfølger. Han sendte skrivelser til præsterne i stiftet for at få klarlagt behovet.

Den 9. april 1737 sendte sognepræsten i Visby-Heltborg hr. Lauridsen Damstrøm til biskoppen i Ålborg indberetning om degneboliger, kaldets indtægter etc.

”Udi Heltborg er ingen almindelig skole og som den behøves kan samme bekvemmelighed bygges norden for kirkens norddige på fælles grund. Vil efter tykke i det mindste koste 80 rigsdaler.

Kongetiende, som hører til fru konferencerådinde Klingenberg på Højris udi Morsø er hartkorn 37 tønnder. Samme har sognemændene ved accord. Kirketiende som tilhører Sr. Olluf Nielsen udi Nykøbing er af hartkorn 37 tønnder. Samme har sognemændene i fæste. Mensalgods hartkort 20 td. 2 skp. 2 fjk. Mølleskyld øde og ligger under Thisted amtsstue.

Bøndergodsets hartkorn 228 td. 2 skp. 3 fjk. 2 alb. Ifald ingen skole skal blive oprettet udi Visby vil degnen Peder Lang antage skoleholdet og er dertil bekvem”.

Justitsrådinde Klingenberg til Ørum havde i 1733 opført et skolehus i Hvidbjerg og tillagt skolemesteren årlig 10 rdl. for at undervise fattige børn. Det fik sognepræsten Vilhelm Rogert til at udsende en rundskrivelse til alle sognemænd om at yde et bidrag til lærerlønnen.

Han foreslog, at enhver, der havde børn i skolealderen, sendte dem i skole og betalte årlig 4 mark for et barn og desuden for skrivning og regning 2 skilling om ugen. Desuden korn og foder til skolemesterens ko. De, der ingen børn havde, fik opfordring til at tegne sig for et årligt bidrag i korn eller penge. Præsten tegnede sig selv for 2 rdl., en trave foder i kærve og 2 læs tørv. De fleste bønder tegnede sig for noget, fra 2 mark i penge og i kærve og 1 læs tørv og nedad, men oldemanden havde også været rundt hos alle. Nogle ville dog ikke yde noget før de så kongens forordning derom, eller så længe de havde børn i skolen.

Forordningen om skolevæsenet på landet i Danmark og Norge blev stadfæstet den 7. januar 1739 og udkom den 23. januar 1739. I motiverne hedder det, at kongen har anset det for en af de største velgerninger mod undersåtterne og en nødvendighed for landet, at han efter sin faders eksempel lader danske skoler indrette overalt på en bestandig fod, for at alle, selv de fattigste børn, kan lære ”Troens Grund og salighedens vej, orden og måde, efter Guds ord og den evangeliske kirkes lære”, og tillige at læse, skrive og regne, som er nyttige videnskaber for alle og enhver.

Forordningen kom på et tidspunkt, hvor de økonomiske forhold på landet var yderst trange som følge af kvægepest og flere dårlige høstår, der medførte uvilje og modstand overfor gennemførelsen af forordningen, der lempedes ved en ”Plakat af 29. april 1740”. Kongen formodede, at forordningens øjemed kunne nås uden så store udgifter for hartkornet, når proprietærene, som bedst kender deres godsers lejlighed og evne, selv bestemmer, når og hvor mange skoler, der skal opføres.

I Aalborg stift var biskop Broder Brorson som nævnt meget optaget af, at børnene fik den rette undervisning, så forordningen var stort set gennemført 1743.

I 1739 skrev sognepræsten følgende til biskoppen over Aalborg Stift Broder Brorson.

*Højædle og velbårne herr stiftsbefalingsmand
Iver Holck. Velædle og højjærværdige herr
biskop Broder Brorson.*

Højgunstige øvrighed.

”I deres højstærede skrivelse Aalborg den 19. marts sidst hertil kommen den 14. april næst efter er erindret om enkelte poster at besvare og formedelst samme posters vigtighed har jeg haft sognefolkene i begge disse Visby og Heltborg sogne for mig at fornemme disses oplysning og betænkning, råd og ord, og følger da til ydmyg og ærbødig gensvar således: Visby sognefolk og jeg mente, at hæderlige studiosus Peder Lang degn til Visby og Heltborg kunne holde skole for den itzig (nuværende) sogn, der består af omtrent 70 td. hartkorn, hele ungdommen som kan blive omtrent en snes børn, når de er flest, hvilket han og tykte om at imodtage og til nytte informere. Udi bemeldte Visby er et gammelt brøstfældigt skolehus, som en degn der har mådelig indkomst behøver, ham som er den 3. degn, der har boet udi siden huset blev bygt, bestående af 7 fag i den første tid, da huset blev sat, og er siden af degnen forøget med 3 fag til at have del deraf til nogle får, en del til noget fodring og ildebrænde; samme hus står på gaden og er ingen sæd til, uden skarp 2 skp. sæd som er tagen af fælles gade, som ikke nogen har klaget på. Samme hus behøver at forøges med 4 nye fag at en god skolestue kan indrettes, og den ganske Visby sogns ungdom deri rummes, men de 4 nye fag synes tjenligere at sætte for sig selv lidt fra degnehuset på fælles gade end indsættes i det gamle hus for dettes skrøbeligheds skyld, men bliver de 4 fag satte for sig selv, vil end behøves et fag til, dersom ildebrand (brændsel) der skal indlægges. Den største jordejer i bemeldte Visby sogn er velædle hr. assessor Hop på Irup.

Heltborg sognefolk mente, at en degn eller skoleholder ikke til nytte kunne informere over 12 eller 16 personer, holdt for at i det ringeste for dem behøvedes 4 skoler og de ville nok beregne til hver omtrent en snes børn, og så som byerne ligger langt fra hinanden med moratser og render imellem, så syntes de ikke at til nogen nytte kunne opsættes noget skolehus, såsom der ville i Heltborg være 2 de skoleholdere til hvilke kan blive 120 td. hartkorn, i Ullerup og Kiestrup skoleholdere til hvilke kan blive 70 td. hartkorn, og i Ginnerup, hvortil beregnes nogle eneste gårde 1 skoleholder 50 td. hartkorn. Bemeldte byer, der alle hører til Heltborg sogn, hvor største jordejer vides ikke rettere er velbårne friherreinde Gersdorf. Om Visby og Heltborg kirkes patron kan ej gives anden underretning

end at velfornemme Jacob Madsen borger og indvåner i Lemvig har kaldet itzige præst og degn til Visby og Heltborg sogne, som degnen af ham blev kaldet for 6 på 7 år siden, ellers har hans svigersøn velfornemme Oluf Nielsen i Nykøbing på Morsø i mange år oppebåret kirketienderne af bemeldte sogne og så svaret kirkens expenser. Hannem jeg haver den 30. marts sidste til skrevet om underretning hvor højt kirkelysene i Visby og Heltborg sig har beløbet, og derpå erholdt hans missive Nykøbing den 7. april 1739, hvori tilkendegives således: Hvad kirkelysenes taxation angår kan af Heltborg ej tales mere som 3 til højst 4 mark årlig, og liden Visby kirke efter dens proportion og størrelse imod den anden, men denne som synes ikke rimelig at være nok og tilstrækkelig, som vel mærkes ved forklaring fra andre steder. Hvordan går mandtal på dem i hver sogn, som efter allernådigste forordning om Danske Skoler på Landet den 32. artikel, hvad er årlig penge til cassen, der er mandtal over disse sognefolkene både i Visby og Heltborg, hvor ingen skolehus af nogen er oprettet, at de umuligt kunne få deres børn og tjenestetyende i skole om året længere end fra Mortensdag til Marie Bebudelsesdag nemmelig af årsag, at de da og den øvrige årstid behøves, både store og små, køre plov og harve, vogte fæ, får og gæs, flytte og høveder som egnens beskaffenhed nødvendig skal stå i tyre, og ingen mand kan undvære, såfremt de skal besidde stæderne og have arbejdet gjort til hove og hjemme. Denne er da den indberetning, jeg kan give om tilskrevne poster, så og min og sognefolkenes betegnelse og næst ved Guds velsignelse bliver jeg højgunstige øvrigheds ydmygste og ærbødigste tjenerer”.

Visby præstegård 28. apr. 1739 L. Damstrøm

I følge kongel. allernådigste forordning af 23. januar 1739 om skoler på landet i Danmark dens 23. art er denne mandtal forfattet over Visby sogn og undertegnede sognefolk og præstens medhjælpere sammesteds og over Heltborg sogn af underskrevne sognefogeder og præstens medhjælpere sammesteds, da ingen kirkeværger er.

Visby sogn ugifte personer over 15 år

Udi præstegården tiener	1 karl, 1 pige, 5 sk.
Udi Nørhedegård	1 pige, 2 sk.
I Vestergård	1 dreng, 2 sk.
Jens Christensen og Jens Andersen	1 pige, 2 sk.

Skolebørn Heltborg ca. 1901

Første række bl.a.: Madam Jacobsen med Peter på skødet, Jens Madsen Nielsen, Edvard Jensen, Kristiansen, Anna Lyngklip, Marie Kristiansen, Marie Hilligsøe
 Anden række bl.a.: Jens Lyngklip, Marna Kristiansen, Jensen, Dagmar Boye Jensen, Vestergård, Karl Hilligsøe
 Tredie række bl.a.: Chr. Pedersen (maler), Karen Hilligsøe, Marie Knudsen, Maren Lyngklip
 Fjerde række bl.a.: Lærer Jakobsen, Kristian Andersen (Kiel), Vang, Søndergård

Søren Christensen	1 pige, 2 sk.	såre slet tilstand	2 sk.
Peder Bertelsen	2 piger, 4 sk.	den anden lam og svag, kan ikke selv fortjene sit brød	0 sk.
Anders Christensen	1 pige, 2 sk.	Hans Johansen, som har fæste, af ringe vilkår	4 sk.
Gunde Nielsen	1 dreng, 2 sk.	Jens Pallisgaard, som har fæste er skrøbelig og affældig	2 sk.
Jens Uhrbrand	2 piger, 4 sk.	haver en datter hos sig, gift mens manden tjener anden sted, hun har et lidet barn og er hendes fader tillige til tjeneste	2 sk.
Christen Pedersen	2 piger, 6 sk.	Maren Nielsdatter har ingen avling er af slet vilkår	2 sk.
Peder Olufsen	1 pige, 2 sk.	Johanne Thomasdatter, som har fæste er skrøbelig og har en gammel affældig moder hos sig at føde	2 sk.
Madz Andersen	1 dreng, 1 pige, 2 sk.	En ung person ved navn Anders Nielsen, går omkring, syr skind og vadmel til klæder og forretter ellers noget andet arbejde for bønderne, og når han er i stilhed opholder sig og er til huse hos Jens Pallisgaard	2 sk.
Clemmen Terchilsen	1 pige, 2 sk.	Håndværksfolk er der ingen af som bor i sognet.	
Simon Laugesen	1 pige, 2 sk.		

2de karle som er gift Peder Nielsen og Anders Pedersen, som tjener for kost og løn, den ene i Sønderhedegaard, den anden hos Jens Uhrbrand, og dennem vides ikke enten de skal give noget eller hvor meget de skal give.

Husmænd og inderste deres udgift et helt
 Udi Vestergaard er til husværelse 2de fattige folk kommen fra samme gård med 2de børn 4 sk.
 En ung karl Poul Nielsen som har fæstet et hus på præstegårdens grund, er af slet vilkår 4 sk.
 2de søstre, den ene med mange børn, fattige og i

Således rigtig forfattet tilstår

Visby den 26. april 1739

Christen Pedersen, Jens Christensen

Christen Pedersen

Heltborg sogn ugifte personer over 15 år

Jens Peitersen Futtrup 1 karl, 1 pige, 5 sk.

Neessund Christen Pedersen 1 dreng 2 sk.

Mads Pedesen 1 dreng, 1 karl, 1 pige, 7 sk.

Ginnerup by

Niels Bojesen 1 dreng, 2 sk.

Niels Jensen 1 pige, 2 sk.

Iver Mortensen 1 dreng, 2 sk.

Christen Povelsen 3 piger, 2 sk.

Lars Povelsen 1 pige, 2 sk.

Christen Led 1 pige, 2 sk.

Jens Nielsen, Ginnerupgaard 1 dreng, 1 karl,
2 piger, 9 sk.

Toftumgaard, Niels Jensen 1 dreng, 2 karle,
1 pige, 10 sk.

Toftumgaard, Thomas Pedersen 2 karle,
2 piger, 10 sk.

Heltborg by

Jesper Dahl 1 karl, 1 pige, 5 sk.

Oluf Dahl 1 pige, 2 sk.

Jens Kirk 1 karl, 1 pige, 5 sk.

Niels Kirk 1 pige, 2 sk.

Karen Flæskhul 1 karl, 3 sk.

Mads Nielsen og Niels Madsen 1 dreng,
2 piger, 6 sk.

Peder Vibred 1 dreng, 1 pige, 4 sk.

Christen Christensen 1 karl, 3 sk.

Christen Jensen 1 pige, 2 sk.

Jens Thøgersen 1 dreng, 1 karl, 2 piger, 9 sk.

Christen Nielsen 1 karl, 3 sk.

Thomas Lauridsen 1 pige, 2 sk.

Simon Andersen 1 dreng, 1 pige, 4 sk.

Ullerup

Mads Enggaard 1 pige, 2 sk.

Anders Korsgaard 1 pige, 2 sk.

Lars Pallisgaard 1 dreng, 1 pige, 4 sk.

Jens Enggaard 1 dreng, 2 sk.

Niels Honninghul 1 pige, 2 sk.

Lars Pedersen 1 dreng, 1 pige, 4 sk.

Kiestrup

Christen Jensen 1 pige, 2 sk.

Mads Krabs enke 1 dreng, 1 karl, 1 pige, 7 sk.

Rasmus Mardal 1 dreng, 1 pige, 4 sk.

Heltborg sogn husmænd og inderste deres udgift et helt år

Ginnerup

Thomas Olufsen af formelig vilkår 2 sk.

Niels Lauridsen og hustru af formelig vilkår 4 sk.

Anne Lausdatter, som haver fæste og har små børn 2 sk.

Michel Huus, som har fæste, men ikke kan fortiene sig brød og hans børn nyder almisse 0 sk.

Heltborg

Thomas Jepsen og hustru af armodig tilstand 4 sk.

Peder Christensen og hustru, noget fattige og har mange små børn 4 sk.

Else Andersdatter har og en gammel affældig moder som må forsøges 2 sk.

Kirsten Mogensdatter har en gammel affældig moder, som hun må hjælpe 2 sk.

En fattig enke med små børn 2 sk.

Niels Høgholm, som har fæste 4 sk.

Christen Krog, som har fæste og er forarmet med 3 små børn 2 sk.

Peder Lehmand, som har fæste og er af såre slet vilkår med 5 små børn 2 sk.

Niels Rasmussen, som har fæste haver 1 pige, 2 sk.

Maren Nielsdatter, Maren Simonsdatter og Maren Pedersdatter, alle 3 kan næppe fortiene deres brød 6 sk.

Anne Olufsdatter, som har fæste og er fattig 2 sk.

Dorthe Lauridsdatter, som og har fæste, er meget affældig, kan ikke selv fortiene sit brød 0 sk.

haver 1 datter 2 sk.

Ullerup

Peder Clemmensen, som har fæste af slet vilkår 2 sk.

haver 1 datter 2 sk.

Johanne og Maren Christensdatter af såre slet vilkår 4 sk.

Håndværksfolk er der ingen af som bor i sognet.

Således rigtig forfattet tilstår:

Heltborg den 26. april 1739

Jens Thøgersen, Mads Nielsen,

Niels Christensen

Velædle og højærværdige hr. biskop Broder Brorson.

Højgunstige øvrighed.

På de 2de poster især, som Deres højærværdighed i skrivelse Aalborg den 19. marts 1739 forlangede indberetning om af Hassing Herreds præster, følger dette ydmygste svar fra mig. Hvad 1ste post angår at efterkomme min allernådigste pligt efter kongl. majestæts allernådigste forordning om skoler på landet i Danmark dens 2. artikel, da ved jeg ikke rettere end at degnen her til Visby og Heltborg sogne hæderlige studiosus Peder Lang er jo til skolehold i alle stykker bekvem uden den barreste regning, som han ved lidet af, men vil lade sig informere, at han kan lære skolebørnene så meget deraf, som de behøver. Og som højærværdige sl. biskop Thestrup haver efter examen og overhørelse befunden hannem til degnetienesten bedst bud at være, duelig og velskikket som sl. bispens collatz Aalborg den 20. august 1732 omformelder; derhos haver han indmeldte sognedegn til Visby og Heltborg således forholdet sig i sit degneembede og levet, at det medfører om ham et godt skudsmål, at sognefolkene har ikke noget at klage over ham, jeg ikke heller og håber, at han med Guds hjælp skal også skikke sig herefter at han kan have behag og yndest hos Gud, øvrigheden og andre. Hvad 2. post er anbelangende at give Deres højærværdighed tilkende at nogle til skoleholdere bekvemme personer findes her, da findes til skoleholdere bekvemme personer nu ingen hos sognefolkene i Heltborg sogn, ellers har de årlig om vinteren haft skoleholdere boende, nogle fra Holstebro, nogle fra Thisted, ja og nogle af deres egne sognemænd, ligesom og degnen årlig har holdt skole i Visby sogn, hvor ham undtagen findes ikke heller til skoleholdere bekvemme personer.

Mest ydmygelig og hjertelig ønske af ald velgående for Deres højærværdighed, Deres velædle frue og børn samt ganske familie bliver jeg højgunstige øvrigheds ærbødigste tienere.

Visby præstegård 29. april 1739

L. Damstrøm

I 1740 Indberetninger vedrørende skoler. C1-342.

Kirkepatron: Ole Nielsen i Nykøbing har jus vacandi og patronatus til begge degneboliger. en

gl. skrøbelig degnebolig forøget af egnen med 1 fag, vil bedres med 4 nye fag, dog bedre at opsættes for sig selv.

De største lodsejere:

I Visby assessor Hopp, i Heltborg fru friherreinde Gersdorf.

Hvor mange skoler, der findes eller behøves: For Visby, kunne opbygges ved Degneboligen et 5 fag hus, hvori degnen hele sognets børn kunne undervise.

For Heltborg skulle i det ringeste være 4 skoler. Hartkorn 70 td. Indtægt af lys. Visby 3 rdl. Heltborg 5 rdl. Indtægt af mandtal:

Visby	1 rdl., 3 m., 6 sk.
Heltborg	3 rdl., 5 m., 12 sk.

Aalborg Bisparkiv.

Indberetning vedr. skoler 1740-45.

CI-492

3. oktober 1740

Udi Visby er Degnebolig og vil tilsættes 3 fag og Skorsten Rum, som største Lodsejer Herr Assessor Hopp besørger opbygget til een Skole Stue for Visbye sogns ungdom for hvem Degnen holder Skole. Heltborg er et vidtløftigt Sogn af 4re byer foruden eneste gaarde og endskiønt icke hele sognets ungdom kand søge til een skole og flere til blive en for bekostelig at anskaffe og underholde, saa bliver dog ickun et Skolehus opbyggt for Sognet i Heltborg Bye hvilken som vil være 5 fag Huus. Største Lodsejere Høj Velb. Frue Baronesse Giersdorff lader opbygge. Samme steds vil antages en skoleholder. De 3 andre og vidt adskilte Byer maa betiene sig af een Omgangs Skolemester.

Repartition over skoleholderiet for skoleholderen udi Heltborg sogn til 1. okt. 1742.

	Hartkorn	Rug	Byg	Catspenge af tjeneste-folk
<i>Toftum gård</i>		skp. fjk.	skp. fjk.	
Thomas Bollesen	22-2-0-1	2-3	2-3	15
Jens Peitersen i Futtrup svarer af	8-4-0-0	1-½	1-½	10
<i>Heltborg by</i>				
Anders Gravesen	7-2-3-2	0-3	1-½	
Jesper Christensen Dahl	3-7-2-2	0-2	0-2	5
Ole Christensen Dahl	4-0-3-2	0-2	0-2	2
Heltborggaard	9-0-0-0	1-½	1-½	
Poul Kragborre	1-2-1-1	0-0	0-1½	

Jens Kirk	3-7-0-0	0-1	0-1	2	Lars Ollesen	2-5-1-1	0-2	0-0	
Niels Kragborre af 2 steder	0-5-2-0	0-0	0-1		Rasmus Bollesen	2-7-3-0	0-2	0-0	
Christen Krog	0-1-0-1	0-0	0-0		Niels Knudsen	2-3-1-0	0-2	0-0	2
Niels Nielsen Flæskhul	1-6-2-0	0-0	0-2	4	<i>Ginnerupgaard</i>				
Peder Viborre	4-0-0-1	0-2	0-2	3	Thomas Jensen	8-1-0-0	1-2	0-0	7
Mads Smid	2-1-1-0	0-1	0-1		Rummel Hus Michel Jensen	0-0-2-1	0-0	0-0	
Peder Viborre	1-1-0-1½	0-1	0-0		Til cassen for hartkorn				2
Niels Madsen	3-5-2-2	0-2	0-1½	6	<i>Husmænd som har et sted og fæste</i>				
Niels Rasmussen	1-1-1-1½	0-1	0-0		Christen Thøgersen				4
Christen Bollesen	3-3-1-2	0-1½	0-2	2	Michel Høj				2
Christen Christensen	4-1-3-2	0-1½	0-2	2	Niels Høgholm				4
Peder Jensen	2-2-1-0	0-2	0-0	2	Christen Krog				4
Christen Nørgaard	6-5-2-2	0-3	0-3½	2	Peder Leemand				2
Christen Hald	2-1-2-1	0-1	0-0		Niels Møller				4
Jens Sønderberg, sognef.	7-3-2-2	0-3	1-0	6	Peder Clemmensen				4
Christen Nielsen	4-6-1-2	0-2½	0-2½		Anders Pedersen				2
Mads Andersen Østergaard	6-0-1-1	0-3	1-0	2	Thomas Ollesen				2
Simon Balle af et hus	2-4-0-2	0-1½	0-1½	6	<i>Fattige folk som sidder til huse</i>				
Niels i annex præstegård	3-0-0-2	0-2	0-1		Niels Laursen hustru				4
Jens ibid	3-0-0-2	0-1	0-2		Thomas Jepsen og hustru				4
Mads Gadgaard	7-1-3-2	0-3	0-4		Peder Christensen og hustru				4
Niels Lauridsen	4-3-3-0	0-1½	0-1½		Kirsten Mogensdatter				2
Høj Grald	1-3-3-0	0-1	0-0	6	Anne Ollesdatte 2 sk.				4
<i>Ullevrup</i>					Niels Pedersen 2 sk.				4
Niels Enggaard	4-0-0-1	0-0	1-0	2	Maren Gryngaard 2 sk.				4
Lars Pallesgaard	6-5-2-0	0-0	1-1½	4	Maren Nielsdatter s sk.				4
Anders Korsgaard	4-2-2-½	0-0	1-0	2	Christen Rytter 2 sk.				4
Laurs Vestergaard	7-7-1-0	0-0	1-3	2	Maren Christensdatter 2 sk.				4
Jens Enggaard	4-3-1-0	0-0	1-1	2	<i>Summa</i>				
Niels Honninghul	2-2-2-1	0-0	0-½	2	Rug 2 tdr. 7 skp. 3½ fjk. - Byg 3 tdr. 7 skp. 3¼ fjk. og penge årlig				4 rdl.
Anders Larsen Møller	4-0-2-0	0-0	0-1						
Niels Christensen Krab	5-4-3-0	0-0	1-½	2					
Peder Clemmensen	0-0-1-1	0-0	0-0						
<i>Kiestrup</i>									
Christen Jensen	4-6-1-2	0-0	1-0						
Laurids Rasmussen	4-7-3-2	0-0	1-0						
Mads Krabs enke og søn	7-1-2-2	0-0	1-2	2					
Morten i Gryngaard	1-4-3-0	0-0	0-1						
Rasmus i Mardal	6-1-0-1	0-0	1-2	2					
Søren Bollesen	2-0-3-1	0-0	0-1½						
<i>Neessund</i>									
Mads Pedersen: for kornet	1-4-0-0								
af færgekøbet: svarer		3-0		1 M					
Og aparte til cassen		3-0		10 Sk.					
<i>Ginnerup</i>									
Niels Jensen Bøjsen	3-1-3-2	0-2½	0-0	2					
Niels Jensen	5-4-0-0	1-0	0-0	4					
Peder Nørgaard	1-5-3-0	0-1	0-0						
Iver Mortensen	2-5-0-0	0-2	0-0	2					
Christen Pedersen	1-4-1-0	0-1	0-0						
Poul Christensen	6-1-2-2	1-1	0-0	4					
Lars Poulsen	1-3-2-0	0-1	0-0	2					
Christen Nielsen	3-2-0-1	0-2½	0-0	2					

Visby 1 degn, skoleholder

Heltborg 1 skoleholder

og bliver da til Skoleholdren aarlig saaledes som anført foruden det, som gives af Børnenes forældre for deres Lærren ugentlig som og indgangspenge første gang de komme i Skole.

1.

Rug 7 tdr. 7 skp. 3½ fjk.

Byg 3 tdr. 7 skp. 3¾ fjk.

Og af Casse Penge 4 Rdl.

Lyspenge af kirkens patron 3 Rdl. 2 mark

7 Rdl. 2 Mark

Foruden Fladtørf 14 læs, Skottørf 4 læs.

2.

Dernæst af sognets hartkorn saa vel af dets som hvis der er øde og bruges af andres bestaaende. Af 250 tdr. hartkorn a tdr. 2 skp. 5 Rdl. 1 m. 2 sk.

Foruden en deel huusbesiddere i 9 skp. 2 sk.

Hoved-Sognet er Visby, hvor Degnen boer og ikke kand holde Skole i Annexet, som er Heltborg Sogn og de behøver nu dertil antagen Skoleholder nafnlig Peder Leeman, til hvilke Heltborg Skole allerede kand søge Heltborg-

Byes børn og ungdom om vinteren for hvilke samt hvis i følgende poster hannem vorder paalagt i de andre byer at beoagte og forrette hannem tillægges følgende. For Kirke Listen som dens Patron betaler til hver Nytaars dag til Skole Cassen 3 rdl. 2 m.

Dernæst af Sognets Hartkorn saavel af dets besatte som hvis de staar øde og bruges af andre bestaaende af 250 tdr. Hartkorn a 1 mark 2 Sk. 5 Rdl. 1 M. 4 Sk.

Foruden en deel huusbesiddere i alt 9 Skp. a 2 Sk. 1 M. 2 Sk.

Hvorpå vorde leveret Skoleholderen en speciel optegning efter hvilken til hver Aars Michaels hvad self samme indkræver, og om nogen modvillig måtte indeholde, da søger Amptmanden Velbaarne Hr. Etatsraad Schinkels Assistance.

Mens Lyspengene betaales af Cassen til hver aars Paaske.

3.

Folkeparten en gang om aaret. Nemblig til Hver Nytt Aars Dag efter et Mandtal hand derhos erholder fra Sogne Præsten, som indgiver til Januari Termins Familie og Folke-katz? (skat) forpagteren at nyde af hver tjeneste Karl tow Skilling Danske og hver tjeneste Dreng og Pige Een Skilling Danske, samt af inderstes Karle og Piger, der ikke er i nogen virkelig tjeneste, Karlen tow Skilling, Pigen Een Skilling. Mens Bondens egne Børn, Karle, Dreng og Piger, saa længe de hos deres Forældre fritages i betragtning af deres forældre svarer af deres Hartkorn, som i den 2den post er meldt.

4.

Indgangs penge og Skole Løn nyde hand i følge af dend allernaadigst udgangne Skole Instruktion af 22. Januarii 1739 dens 23. articel og efter den Liste Sognepræsten hannem over de fattige Børn meddeeler. Retter sig et liste for dennem uden betaling imod hand som melt efter bem. articul hvis samme hannem bevilges og tillades (r) af de andre.

5.

At nu de 3 de byer Ginnerup, Ullerup og Kiestup, hvis børn der formedelst vit afliggende og onde veje om vinteren ikke kand søge Heltborg Hovedskole og ikke tænke dis u-anført forgifves dertil at Contribuere 2 Sk. a tdr.

Hartkorn, som i den 2. part er melt, saa skal Skoleholderen i Heltborg være forpligtet tiid efter anden de lange Vinteraftener at besøge efter foregaaende advarsel at have deres børn samlet. i. I Ginnerup bye i et beqvemt Huus og 2. I Ullerup, Kiestrup byer, hvor de i en af beqvemmeligst kand være og i overværelse af dend som læste for dennem overhøre og undervise dem og maa hand saaledes Contunuere om Vinteren og nøje paaagte deres forbedring og kendelig tiltagende :/: hvormed Sognepræsten vel og haver nogen indseende :/: Ja ved og yder meere haver denne Skoleholder sig forbunden at hvis børn af mindre aar, som ikke kunne giøre forældrene nogen Sommertieneste og dog beqvem at foretage og begynde noget med i Skolen, at saa mange sig i denne Heltborg Hoved Skole melder og indfinder Sommeren igiennem vil være parat til deres Lære- og undervisning.

6.

Hvad der kand falde til Skoecassen efter fornævnte allernaadigste forordning af 23. Januari 1739 dens 31 post enten af frivillig Gave Bakken, Taufl og Bøsse penge samt hellig dags bøde, det beror paa Sogne Præstens angivelse ved hver aars udgang, hvorefter det Cassen bereignes og deraf igien vorder udgifvet til fattige Skolebørns Bøggers indkiøb.

Bakken foran kirkedøren til indsamling.

Belangende Vinterhold Skoles Ildebrændsel da er dertil Calculeret at behøves 4re Læs Skodtørf og 14 Læs fladtørf, som det Heele Sogn mellem sig self Ligner og i rette tiende til Skolehuuset leverer.

Da det nu paa forangaaende maade kand vente uden anstød at blive paa en bestandig foed, baaede efter Sognets Beskaffenhed og bøndernes tilstand Saae er det samme in Duplo underdanigst som aller tjenstkyldigst insinueris Deres Excellence og Deres Højværdighed til gunstigste Approbations paategning paa den eene til des mere efterlevelse for alle vedkommende, hvorimod den forrige herved følger tilbage i forventende den ligelydende mig igien vorder extraderet.

Med stedse forblivelse

Deres Excellence

Høj og Velbaarne Hr. Baron og Stiftsbefalings Mand samt

Velædle og Højjærværdige Hr. Biskops

Underdanigste og tjenstkyldigste tienere

C Caspergaard

Thisted den 5. november 1743.

Foranstående Repartition og Ligning over Skoleholderens Aarlige løn i Heltborg Sogn bliver hermed i alle maader approberet.

I Holck, Broder Brorson

Derimod skal Skoleholderen være forpligtet at koste og undervise de fattige børn som findes i sognet, ligesaavel om for de andre, og til deres Bøger tages af Taflepenge, Mulkt og deslige som kand falde hvilken Ligning og Repartition Jeg efter allerunderdanigst pligt som Een Fuldmægtig over Baronesse Gersdorps gods som den største lodsejer i Sognet har saaledes fundet for Retteligt og beste at være Guds Hellige Nafn til ære og de unge til Saligheds lære, samme Jeg Allerydmygst overleverer til Deres Excellence Høj og Velbaarne Herr Baron og Stiftsbefalings Mand Iver Holck saavel som hans Højærværdighed Biskoppen og Jeg desuden bem. Højøfrigheds Allerydmygst tiener.

Niels Ofesen Dannemand

Taabel i Vestervig sogn den 16. October 1742. Foranstaaende Repartition over Skoleholderens Aarlige løn i Heltborg Sogn bliver herved approberet.

I. Holck, Broder Brorson

Som Hans Kongl. Maj. vor Allernaadigste Placat og nærmere Anordning angaaende Skolerne på Landet I Danmark af 29. April 1740 i dens 5te Post efter Stædernes og Indbyggernes Leilighed at fastsætte og imellem sig Self indbyrdes at Ligne Skole-Lønne for Deignene og Skoleholderne. Da som det nu nylig er tildraget sig ved tilkiøbte gods at jeg er bleven største Lods Ejere i Heltborg Sogn af Sal. Fru Herreinde Gersdorps Gods af hendes hafte Fuldmægtig Niels Wammen haver formeeret en Ligning af 16. Oct. 1742 som af Deres Excellence Høj og Velbaarne Herr Baron Holck som Stifts Befalingsmand og Velædle og Højærværdige hr. Biskop Brodersen med paategning er vorden approberet. Men ved nøjere indseende kand samme hverken have bestand eller vorde opfyldt. Da hand har taget denne Ligning for en Skoleholder paa den foed, ligesom de alle i sognet kunde søge dend opbygte Skole. Da det dog befindes, at de ikke mere kand gaae til dend end de I Heltborg Bye værende Børn og ungdom, og formedeist de andre byers vit

afliggende holder Ginnerup bye om vinteren for deres Børn en egen Skoleholder og Ullerup og Kiestrup byer under Heltborg ligeledes en egen Skoleholder, hvorfor de saa meget mindre besøger? kand paalægges, hvis (hvad) bemeldte Vammen haver Reguleret. Og for nu at faa det paa saadan en bestandig foed at det efter Hans Kongl. Maj Allernaadigste villie og Befaling kan vente Continuation er det på Deres Excellence og ventende approbation.

Peder Pedersen Lemand, der havde Edingborg i fæste, blev ansat som skoleholder i Heltborg. Han havde antagelig fået sin oplæring i præstegården. I fæsteprotokollen for Visby og Heltborg mensalgods står under 13. nov. 1727 at Laurids Damstrøm har fæstet Edinborg til den ærlige og velagte unge Karl Peder Pedersen, barnefødt i Gettrup og opfødt både her i gården og på gårdens grund. Han blev som tidligere nævnte ansat i 1743 og var skoleholder til sin død 3. feb. 1787. Foruden at passe skolen fungerede han som skifteforvalter for præsterne i Visby Heltborg. Der hørte en hel del gårde og huse under dette præsteembede.

Hans ansættelse som skoleholder var ikke helt almindelig, han skulle foruden undervisning stille sin bolig til rådighed som skolelokale. Undervisningen fandt sted i hans hus. Derved undgik man i første omgang at bygge en skole i Heltborg og kunne nøjes med at stille undervisningsmidler til rådighed - og de var, som det kan ses af indberetningerne, beskedne.

I 1754 indsendte degnen i Visby, Peder Lang og skoleholder i Heltborg, Peder Leemann indberetning til biskop Broder Brorson.

Fortegnelse paa Viisbyes Skoles Inventarium og dets Beskaffenhed som følger:

- 1 er udi Skolen en Bibel
- 2 een Catecismi Forklaring
- 3 2de Evangelii Bøger
- 4 2de A.B.C.

Udi Skolen er tvende Borde og 2de Skamler, baade fædtne, een fast Leer Kakkellovn, paa den Nørre Side i Skolen er 2de Vinduer, paa østre Side 3, paa Synder Side 2de. Skolen er udi Tømmer i god Stand og nylig omkring belagt med nye Tække, hvilket af Sognefolkene holdes vedlige, een Laas fattes Skoledøren at lucke til med om Aftenen.

Viisbye 30. Juli 1754

Peder Lang

Fortegnelse paa Heltborrig Skoles
Inventarium og dets Beskaffenhed er som følger
Nemlig:

1. Er det mit Huus ieg holder Skole udi, som ieg haver fæstet af Sognepræsten og derudi holdt Skole i 10 Aar og derfor ikke nødt nogen Betaling.
2. Min Skole Løn som ieg har aarlig nødt er 2 skilling a Tønde Hartkorn og Lysepenge af Heltborg Kirke. Introduktionspenge har jeg nødt faa af og Lidet til Løn af formuende Folk deres Børn, som har søgt Skolen.
3. Er der i Skolen Een Bibel, tvende Catecimi Forklaring, 1 evangelibog, 1 a.b.c., 2de Catecismusser.

Heltborg den 30. juli 1754 Peder Leemann

I 1758 sender han igen indberetning til biskoppen, hvor han gør opmærksom på, at det er ham, der svarer landgilde til hosbonden og ikke nyder noget derfor af sognet. Han beretter, at skolemateriellet, der blev leveret til skolen i 1743 er noget slidt. Bibelen er endnu ved magt, men den anden er blevet ulæselig af ungdommens bladen. Han får nu årlig i løn af skolens patron 3 rigsdaler, 1 mark og 7 skilling og af hver tønde hartkorn i sognet 2 skilling, det bliver til 5 rdl. 1 m. 7 sk. Indgangspenge og skoleløn af børnene havde han ikke begæret, kun fået hvad enhver godvilligt har givet. Ildebrændsel til skolen har han kun fået I lidt af, da nogle ikke har ydet noget de sidste otte år. Han underskriver sig som "Deres allerunderdanigste og ringe tiener".

I 1763 tyve år efter skolevæsenets start i Heltborg er det stadig skoleholderen, der lægger skolestue til. Indberetningen ligner den foregående, men slutningen er mere optimistisk.

"Ildebrand nyder ieg efter min Fundats. Saa ieg haver intet paa mine Sognefolk at klage. Saaledes at være rigtig angiven tilstaar Deres allerunderdanigste og ringe tiener".

Heltborg den 19. september 1763.

Peder Pedersen Leemann

I 1786 indsendtes en attest om degnes og skoleholderes forhold.

Degnen Niels Pedersen Lang som tillige er skoleholder i Visby så og den gamle Peder Leman, skoleholder i Heltborg sogn har begge efter indsigt og evner flittig ligesom i forrige år forrettet deres embeder, og hvad deres levned angår er intet forargeligt mig bekendt om dem.

Visby præstegård den 20. dec. 1787 O. Bay

Cats penge er skat på tjenestefolk.

Lysepenge, 5 sldr. eller afgiften af det stykke "Blusjord", der nogle steder var henlagt til kirken for at dække udgiften til alterlys.

Tavlepenge blev indsamlet i kirken fastelavn og mikkelsdag. Bøssepengene indsamlede degnen ved trolovelses-, bryllups- og barselgilder.

Indgangs- og ugepenge påhvilede børnenes forældre undtagen de meget fattige.

Joakim Larsen: Bidrag til den danske skoles historie. Bind 1.

Indberetninger vedrørende skoler. C 1-242.

Indberetninger om degneboliger, kaldets indtægter etc. C1-343.

Skolemandtal C1-491.

Indberetninger vedrørende skoler C1-492.

Indberetning 1735.

Indberetning om inventar og skolebøger samt skolernes tilstand.

1757-1765. C1-346, C1-346.

Kilde: Sydthy Årbog 1992, side 27-37.